

פרק ג / ברוריה בן-דוד (וייס)

על הכוהן הנאמן שיירש את עלי נקרא בפרק ג.

התגלות ה' לשמואל הייתה מאורע נשגב, מכיוון ש"דבר ה' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ". דבר הנבואה היה נדיר בימים ההם, ואכן לא נזכר בכל ספר שופטים כינוי נביא אלא פעם אחת "וישלח ה' איש נביא אל בני ישראל" (שופ' ו, ח), ופעם אחת נקראה שופטת נביאה "ודבורה אשה נביאה" (שופ' ד, ד).

הבה נתאר לעיני רוחנו את ההתגלות.

אולם אפלולי שקוע בדומיית קודש ובו נר ה' - הכוונה למנורה שדולקת ומאירה לפני ה' תמיד מערב עד בוקר. ככתוב: "מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יערך אתו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד, חקת עולם לדרתיכם. על המנרה הטהרה יערך את הנרות לפני ה' תמיד" (ויקרא כד ג-ד). "באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה' חקת עולם לדרתם מאת בני ישראל" (שמ' כז כא).

"ונר אלקים טרם יכבה" (פס' ג) חז"ל ראו בביטויי זה סמל להשגחתו של ה' על רציפות ההנהגה בישראל. עד שלא שקעה שמשו של עלי לא זרחה שמשו של שמואל (בר"ר נח א; מד"ש ח ט; יומא לח ע"ב).

שמואל שוכב בהיכל ה', קורי שינה אופפים את עיניו והנה הוא שומע שקוראים בשמו: "שמואל, שמואל" ודאי עלי קורא לו. עלי ישיש מופלג בן תשעים ושמונה, "עיניו החלו כהות ולא יוכל לראות" מרוב זקנה. שמואל ממהר אליו ושואל לרצונו.

על יצחק נאמר: "ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות" (בר' כז, א). על משה נאמר: "ומשה בן מאה ועשרים שנה במתו לא כהתה עינו ולא נס לחה" (דב' לד, ז). ככל שאדם מזדקן, העדשה שבתוך העין נעשית עכורה יותר וקרני אור לא חוזרות דרך העדשה, דבר הגורם לעיוורון. היום פותרים מצב זה ע"י ניתוח קל, מחליפים את העדשה בעין בעדשה מלאכותית.

מה עונה לו עלי?

"לא קראתי שוב שכב".

שמואל שכב והרהר בקול שקרא אליו ושוב שמע את אותו קול קורא: "שמואל, שמואל". הפעם "וילך אל עלי". לא כתוב "וירץ אל עלי" כבפעם הראשונה.
מדוע? מכיוון שבפעם הראשונה טעה.

מה מעיד שעלי התרגש מהתנהגותו המסורה של שמואל?

הוא מוסיף הפעם את כינוי החיבה בני. "לא קראתי בני שוב שכב".

"ושמואל טרם ידע את דבר ה' וטרם יגלה אליו דבר ה'". שמואל לא הכיר עדיין את דרך התגלותו של ה' בנבואה, לכן חשב כי עלי הוא הקורא לו גם בפעם השלישית.

ומה הבין עתה עלי?

שרוח ה' היא המתגלה לשמואל והיא קוראת בשמו. הרי זה חזון מופלא, עלי לא זכה לכך. עתה הכין עלי את שמואל לקראת הבאות.

כיצד הכין עלי את שמואל?

הוא אומר לו "לך שכב והיה אם יקרא אליך ואמרת : דבר ה', כי שמע עבדך".

ושוב נשמעה הקריאה "שמואל, שמואל". הכפל הוא לחיבה ולזריזות (דעת מקרא).

איך מגיב שמואל?

"דבר כי שמע עבדך", ולא אמר "דבר ה' כי שמע עבדך", כפי שהציע לו עלי, כי היה ירא מהזכיר ה' במראה הנבואה (רד"ק), ורש"י פירש : אמר שמא הוא קול אחר.

מה בישר ה' לשמואל?

בשורה רעה, פורענות שעתיד ה' להביא על בית עלי.

מדוע?

כי בניו ניאצו וחללו את קדושת ה'. עלי לא מנעם, ולא נהג בהם ביד חזקה, רק הוכיחם בדברים רכים. "כי מקללים להם בניו ולא כהה במ" (פס' יג). אין הכוונה לקללה דווקא, אלא מקילים בכבוד ה' ומבזים את שמו. גדול ועצום עונשם ולא יכופר בזבח ומנחה. לא יועיל להם מעמדם ככוהנים הם חטאו בביזוי קרבנות, ולא תהיה להם כפרה בקרבנות. ה' יביא עליהם עונש שלא יתבטל לעולם.

איזה רושם תעשה שמועה זו על העם?

"כל שמעו תצלינה שתי אזניו" (פס' יא) לשון ציורית, השמועה הנוראה תהיה כרעם מחריד לכל שומע. (הביטוי מוזכר גם במל"ב כא, יב ; יר' יט, ג).

מה הייתה הרגשתו של שמואל לשמע הבשורות המתרידות הללו?

ירא היה לספר לעלי הזקן, כי לא רצה לצערו ולהדאיב את לבו, לכן שב למשכבו עד הבוקר, וקם לפתוח דלתות בית ה' מבלי לגשת אל עלי. משתיקתו של שמואל הבין עלי כי דברי ה' נוגעים אליו. הוא שואל את שמואל "מה הדבר אשר דבר אליך?" במילה "דבר" כיוון עלי שלא מדעת לפתיחת הנבואה לשמואל : "ויאמר ה' אל שמואל הנה אנכי עשה דבר". לשון "דבר" נזכר בפסוקים חמש פעמים.

כיצד שכנע עלי את שמואל?

עלי השביע את שמואל : "כה יעשה לך אלקים, וכה יוסיף אם תכחד (תעלים) ממני דבר". עתה נאלץ שמואל לגלות לעלי את דבר ה'.

כיצד הגיב עלי ?

עלי הצדיק עליו את הדין "ה' הוא הטוב בעינינו יעשה". תגובתו מעידה על דבקותו וכניעתו לדבר ה'.

עלי היה הכוהן הגדול האחרון ששימש בשילה.

"ויגדל שמואל וה' היה עמו" (פס' יט). גדל והיה לאיש, ומכאן ואילך לא נאמר עוד על שמואל "נער". ה' היה עמו והצליח דרכו בכל אשר פנה.

מהיכן אנו יודעים שכל נבואותיו של שמואל התקיימו?
"וה' היה עמו ולא הפיל מכל דבריו ארצה" (פס' יט). ה' קיים את כל נבואותיו של שמואל.

מה הביטוי המורה שבארץ כולה ידעו ששמואל היה נביא נאמן לה?
"וידע כל ישראל מן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה". ביטוי המתייחס לכל ארץ ישראל (שופ' כ, א; שמ"ב יז, יא; דה"א כא, ב), אין הכוונה לדן ובאר שבע ממש, כי בני ישראל ישבו אז גם מדרום לבאר שבע וגם מצפון לדן.

ה' נגלה לשמואל בשילה עוד פעמים נוספות בדברי נבואה ששם בפיו: "ויספ' ה' להראה בשלה, כי נגלה ה' אל שמואל בשלו בדבר ה'" (פס' כא), בניגוד למצב שהיה בילדותו של שמואל, שאז היה דבר ה' יקר.

ניבים

חזון נפרץ (פס' א).
הוראתו: הנבואה הייתה נפוצה.
בהשאלה: תופעה שכיחה, דבר מצוי ומקובל.

כל שמעו תצלינה שתי אוזניו (פס' יא).
הוראתו: השמועה הנוראה תישמע כצלצול מחריד לאוזן.

החל וכלה (פס' יב).
הוראתו: מתחילה ועד הסוף.

עבודה בכתב

- 1) כתבו בלשון הספר: התגלות ה' הייתה מאורע בלתי שכיח בימים ההם.
- 2) תארו את התגלות ה' לשמואל.
- 3) מה בישר ה' לשמואל?
- 4) איזה רושם תעשה שמועה זו על העם?
- 5) כיצד שכנע עלי את שמואל לספר לו את דבר ה'?
- 6) כיצד הגיב עלי על דברי ה'?
- 7) מהיכן אנו יודעים שכל נבואותיו של שמואל התקיימו?
- 8) איזה ביטוי מסמל את כל ארץ ישראל?

- 9) מי אמר למי?
א) שמואל, שמואל.
ב) דבר ה' כי שמע עבדך.
ג) אשר כל שמעו תצלינה שתי אזניו.
ד) החל וכלה.
ה) ולא כהה בהם.
ו) אל נא תכחד ממני.

10) כתבו בלשון הספר:

- א) דבר נדיר בימים ההם.
- ב) החל להתעוור.
- ג) תזדעזענה.
- ד) אתחיל ואגמור.
- ה) אל תסתיר ממני.